
ŽUPAN RADOMIR I CRKVICA KIČAVSKA

Radomir Ilić

A gravestone with an inscription in Old Church Slavic and distinctive decoration from Kičava near Bijelo Polje stood for half a century in the County Museum of Bijelo Polje completely unknown to scientific community. Our analysis reveals that this is the tombstone of prefect Radomir and it paves the way for the final ending of the dilemma regarding the location of Crkvica Kičavska.

U arheološkoj zbirci bjelopoljskog Zavičajnog muzeja pod inventarnim brojem 1257 od 1963. godine nalazi se veoma očuvan, osoben srednjovjekovni nadgrobni spomenik, te je pravo čudo kako je toliko vremena ostao potpuno nepoznat istorijskoj nauci i stručnjacima iz sfere epigrafike. Razlozi tome nalaze se, pored ostalog i u dugogodišnjoj pretrpanosti ove ustanove postavkama iz komunističkog perioda. U inventarnu knjigu pored datuma 27. 6. 1963. zavedeni su samo šturi podaci da ga je donio u muzej Mile Joksimović, da potiče iz sela Kičava, sa karakteristikama: *nadgrobni spomenik; kamen; djelimično oštećen.*

Nadgrobna ploča je od proporcionalno izrezenog i fino uglačenog bjelkastog tvrdog kamena sa sitnozrnastim svjetlucavim

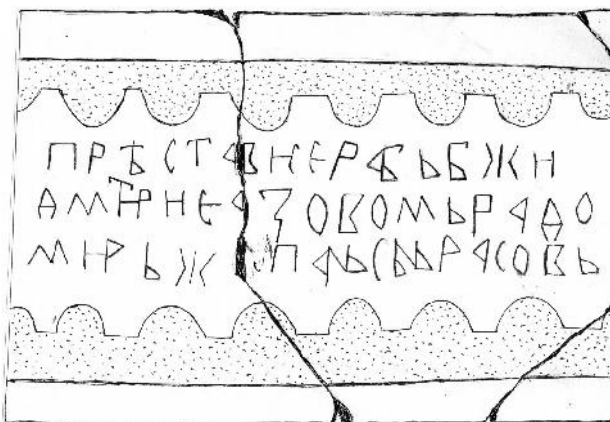
primjesama, dužine 90 cm, širine 38 cm i debljine 5 cm. Poledina joj nije glačana, već samo pritesana, pa se osnovano može pretpostaviti i s obzirom na njenu veličinu (naročito na debljinu, svega 5 cm) i proporcije, da je bila ugradni dio kripe, ili drugog većeg kamenog kompleksa. U sredini je urezan staroslovenski natpis u tri reda koji zahvata polje dužine 50 cm i širine 15 cm. Visina slova je od 3 cm do 4 cm. Ploča je polomljena preko sredine i na dva mjesta s desne strane, ali središnja lomna linija oštetila je samo jedan grafem u drugoj riječi s lijeva u trećem redu. Natpis je uokviren simetričnom, tačkasto klesanom dekoracijom, i glasi:

Prestavi se rab boži
Dimitrije, a zovom Radomir,
župan, sin Rasov.

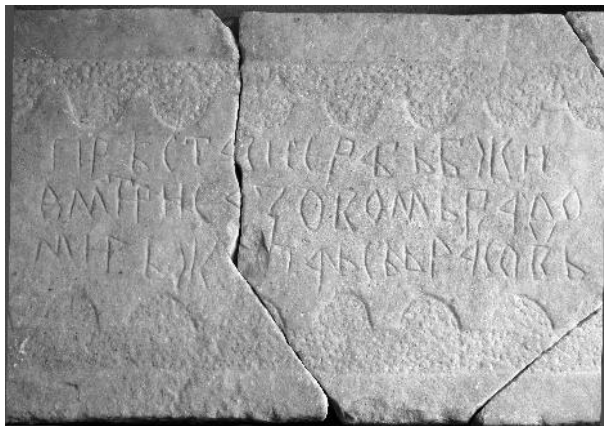
Staroslovenski tekst

(spojeni grafemi označeni su zagradama):

Прѣстав[и] [с]е р[а][б]ъ бжи
Дм[и][т][р]ие а зовом Радо-
м[и][р]ъ ж п[а][н][ъ] с[ъ][н][ъ] Расов

Crtež prema originalu

Fotografija originala

Pošto u vrijeme pohranjivanja u muzej nije evidentirano sa kojeg je kičavskog lokaliteta spomenik donešen, preduzeli smo istraživanje, uključujući postojeću literaturu i informatore sa terena. Darodavac nadgrobne ploče Mile Joksimović (Pavino Polje 1892–1992) bio je tridesetih godina prošlog vijeka predsjednik pavinopoljske opštine. Za vrijeme njegovog mandata izgrađeno je na tom području nekoliko škola i obnovljena je pavinopoljska crkva Uspenja Bogorodice 1929. godine. Da se radilo o poznatom i uticajnom predstavniku svog kraja posvjedočili su nam brojni stari mještani Pavinog Polja i okoline, ali će je pronađena grobna ploča informatori-poznavaoци Mila Joksimovića nijesu znali. Dalje konsultovanje literature i izvora odvelo nas je na sreću direktno do krunskog svjedoka. Najbolji poznavalac istorije bjelopoljskog školstva, autor knjige *Pavino „Polje i njegove škole“* (Pegaz, Bijelo Polje 2005) i drugih brojnih monografija iz pomenute oblasti, osamdesetsedmogodišnji bjelopoljski profesor Rajko Medojević posvjedočio nam je da je grobna ploča pronađena na lokalitetu Luke u centru Kičave u proljeće 1959. godine, tokom priprema za gradnju nove školske zgrade

područnog odjeljenja Osnovne škole „Milovan Jelić“ u kojoj je tada radio kao učitelj, a učenicima starijih razreda predavao istoriju. Prema njegovom kazivanju za podizanje škole bila je na mjestu Luke odabrana jedna velika zaravan sa „živom vodom“ u blizini. Medojević je posebno podvukao da na tome mjestu nije bilo nikakvih nadzemnih objekata, niti njihovih ostataka. Međutim, pri samom početku kopanja temelja radnici su na dubini od 50 cm naišli na masivne grobne ploče sa starim natpisima i o tome obavijestili direktora škole Stanka Nenezića koji je zadužio Medojevića da ode na lice mjesta i vidi o čemu se radi. Njemu su radnici pokazali grobne ploče i mjesto odakle su ih izvadili, a on je po povratku o svemu referisao direktoru koji je naredio da se ploča sa natpisom i dekoracijom dopremi u školsku zgradu u Pavino Polje, što su mještani Kičave i učinili, a na sastanku Školskog savjeta ubrzo je potom odlučeno da se ona preda novoosnovanom bjelopoljskom Zavičajnom muzeju. Taj posao riješili su da povjere svom pouzdanom Pavinopoljcu i uticajnom funkcioneru, predsjedniku bjelopoljske Narodne banke Milu Joksimoviću, te su ploču dovezli u grad i predali mu je, a kada je nešto docnije završena adaptacija zgrade Zavičajnog muzeja i stekli se uslovi za smještaj eksponata, Joksimović je grobnu ploču dopremio i predao muzejskom osoblju. Od tada pa do danas ona je ostala potpuno nepoznata stručnoj javnosti, iako su na teritoriji Bijelog Polja boravili brojni arheolozi, među kojima i poznati profesori Beogradskog univerziteta Dragoslav Srejšević, Vojislav Jovanović i drugi. Svoje precizno svjedočenje stari profesor Medojević završio je tvrdnjom da je grobna ploča izvađena tačno na lijevom uglu (gledano od glavnog ulaza) današnje kičavske školske zgrade. O daljim dešavanjima tokom gradnje škole, naveo je da je čuo priče kako su poslije nekoliko dana na jednom mjestu radnici

naišli na fragmente crkvenih zidova i ljudske kosti, ali da on lično to nije vidio, jer nije tada boravio na pomenutom lokalitetu. U svome radu o srednjovjekovnim arheološkim lokalitetima u Vraneškoj dolini Bjelopoljac Aleksandar Bulatović navodi usmeno svjedočenje akademika Petra Vlahovića koji je u to vrijeme bio posetio pomenuti lokalitet, da su pri nastavku kopanja temelja na otkrivenim ostacima crkvenih zidova bili i djelovi freskopisa.¹

Natpis sa kičavske grobne ploče sadrži šest ligatura (tri ligature od dva grafema i tri ligature od tri grafema) i nimalo ga nije teško pročitati. Redovi slova su pravilni, odstupanja u njihovoj visini neznatna, urezi duboki i precizno izvedeni. Iako je središnja lomna linija zahvatila grafem **u**, njegovi rubovi su sagledivi, a jasnoća ureza i oblika kontekstnih slova **ж**, **п** i ligature **а**, **н** i mekog poluglasa **ь** nepobitno otkriva riječ **župan**. Tekstualna jednostavnost i elementi govornog jezika, navođenje titule iza, a ne ispred imena pokojnika, i netitularni navod imena njegovog oca, ukazuju na upravnu funkciju izvan nasljedne dinastičke sfere.

Budući da na spomeniku nije upisana godina smrti pokojnika, a u drugim istorijskim izvorima nema tragova o njemu, to se o njegovom porijeklu i usponu na visoki položaj može iznijeti svega nekoliko pretpostavki. Morfologija nadgrobnog natpisa upućuje da je narečeni Radomir, sin Rasov mogao upravljati dijelom župskog prostora oko planine Lise najvjerovatnije u opsegu koji zahvata drugu polovinu XIV i prvu polovinu XV vijeka. U ojačaloj nemanjičkoj državi sa razvojem rudarstva i

¹ Aleksandar Bulatović, „Arheološko rekognosciranje srednjovjekovnih lokaliteta u Vraneškoj dolini, Bijelo Polje“, *Glasnik Srpskog arheološkog društva*, 13, Beograd 1997, 211–221, str. 213.

trgovine i reorganizacijom upravne vlasti otvoren je prostor za bržu afirmaciju ljudi iz lokalnih vlastelinskih porodica. Prepodobni monah Dimitrije, u mirskom životu Radomir, tituliše se kratko: župan, sin Rasov. Da nije zvučne titule, natpis bi svojom jednostavnošću nalikovao izvodu iz vojničke evidencije, ili dijelu popisnog akta. Stroga srednjovjekovna društvena podijeljenost vije sa Radomirovog nadgrobnog kamena. Mjesto na kome je pronađen pomoći će da se konačno otkloni dilema đe se nalazila crkvice Kičavska kao „neodlučni“ dio Nemanjine zadužbine, jer se jedan župan ne zamonašuje u bilo kojem crkvenom zdanju, niti sahranjuje bilo đe, već primjereno svom ugledu i mjestu u društvenoj hijerarhiji. Brojni ostaci prethrišćanskih grobalja i kulturnih mjesta u lisanskom okružju upućuju na odgovor zašto je Uroš I kraljevskim aktom vezao perifernu crkvicu Kičavsku i njenu okolinu za stožernu dinastičku zadužbinu Bogorodicu Bistričku u pitomoj Limskoj dolini. Drugi razlog je u tome što su se sa ekspanzijom rudarstva trgovački putevi od Onogošta i Pljevalja prema Prijepolju i dalje na istok spajali u reonu Kičave: jedan od Bijelog Polja preko Mioča, a drugi od Pljevalja preko Kovrena, te je bilo nužno da takvo tranzitno-trgovačko čvorište bude pod uplivom i dobro organizovanog crkvenog metoha. Najvjerovatnije je u tom periodu uslijedilo podizanje brojnih manjih pomjesnih crkava u Pavinom Polju, kičavskim Ridovima, Grubješićima (lokalitet Manastirište), gornjoj Orahovici (lokalitet Gupci), Mioču (lokaliteti Glavica i Popadije) i Dobrinju (lokalitet Voljavac).

Da bi se odredio upravni vidokrug župana Radomira, moralo bi se tačno znati koje su teritorije podlisanskog prostora pripadale župskom, a koje crkvenom sektoru. Slaba semantička prozirnost stare onimike i promjenljivost naseljenosti pojedinih područja, uz veliku istorijsku distancu, predstavljaju prepreku

za istraživača, ali nijesu i nepremostivi kada se ima u vidu da su naši drevni preci imenovali objekte prema njihovim najbitnijim i najuočljivijim osobinama, a da su granice crkvenih poседа bile stabilne kroz duže vremenske periode. I pored velike privilegovanosti Crkve, njeni poседа su bili manji od teritorija srednjovjekovnih velmoža. No, ako bi se prihvatila dosadašnja tumačenja granica crkvenih metoha bjelopoljskog područja s desne strane Lima, stanje bi bilo potpuno drugačije, naročito u pogledu veličine poседа Bogorodice Bistričke. Stoga se njegove granice moraju tačnije ubicirati, uz validniju lingvističku opservaciju njihovih međnika iz Vladislavljeve povelje. Za ovu priliku ograničićemo se na teritoriju s lijeve strane Lima.

Sličnost imena označenih figuracija u srednjem vijeku sa imenima današnjih naselja često zna da istraživača odvede u pogrešnom pravcu. Teritorija Dòbrīnjē (genitiv, ženski rod) u pošedima pripojenim crkvi Bogorodice Bistričke, prema Vladislavljevoj povelji (navodi iz staroslovenskog teksta Povelje su prema knjizi A. Solovjeva „Odabrani spomenici srpskog prava“, Beograd 1926), nalazila se na teritoriji današnjeg Gostuna, te je ne treba miješati sa teritorijom današnjeg sela Dobrīnja (genitiv,

² Inicijalno **U** pored imena (U) nevina sadrži i ime sela (U)jniče (u Uroševoj Limskoj povelji Оуињиче) u kome je današnji sonant **j** izgovorni rezultat vokalskog okruženja. Kada se odbaci inicijalno **U**, lako se dolazi do značenja sela Ињиче(obje): one koje su druge po redu (poput inoča = druga žena), tj. druge po redu poslije Čelče, jer je Чельча prva ili čelna. Geografski položaj ova dva sela je upravo takav: idući uz dolinu rječice Lješnice prema planini Lisi prvo ili čelno selo je Čeoče, a drugo poslije njega Ujniče. Pomenuto inicijalno **U** srijeće se početkom XX vijeka i u nazivu današnjeg sela Kanja: Ukanje. Austrijski uhoda Jovo Popović bilježi 1903. godine u svom izvještaju da se poslije sela Mioča dolazi „u tursko selo **Ukanje** koje broji oko dvadeset kuća sa četiri male vodenice i jedan han za trideset konja, ili pedeset ljudi prostora“.

srednji rod) čije je ime odnosnog tipa (Dòbrīnjē selo ili selo od Dòbrīnjē), nastalo kao poticajni genitivni oblik od imena ženskog roda Dòbrīnja (stsl. Добриня). U prilog tome ide etimologija i položaj pripojenih sela Nevizraka i njihovih međnika. Naime, oblik pripojenih sela Nevizrake (stsl. Невызраке) izveden je od imena današnjeg sela (U)nevina (sa prefiksально-priloškim **U**)² koje je prvobitno označavalo pravu[(nè)vīnu] ravninu pored Lima (vīnō = krivo; (nè)vīnō = pravo). Ime Nevi(n)zrake (sa ispuštenim **n**) predstavlja složenicu prisvojnoprídjevskog tipa, u značenju: sela koja se naslanjaju na (U)nevinu ili (U)nevin(ska) sela, poput: Beran selo ili Beran(sko) selo. Drugi dio složenice – zrake, vuče korijene od praslovenske riječi зоркъ, preko stsl. зракъ u značenju: pogled, izgled. Prema tome, teritorija (U)nevi(n)zraka obuhvatala je prostor današnjih sela gornje Unevine i Metanjca koja se nalaze tačno između orahovičke i metanjske kose i kao strijela prave unevinske ravnine pored Lima. Počev od donjeg dijela orahovičke kose podno kojeg se nalazi manastirsko imanje Мѣльци (од стсл. мѣль u značenju: pjeskovito tlo), tj. od okolnog prostora današnjeg pjeskovitog Vrantipolja u čijoj blizini preko puta donjeorahovičkog groblja leže manastirski ostaci, granična linija je išla do Hajrovskog brda pa kosom povrhu današnje Unevine i Metanjca (рътъ Крижевъць) preko gornjeg Dobrakova do lokaliteta Osoja (оу стѣноу оу Осоиноу) u ševnom rubnom dijelu ovog sela, đe se nalazi šenovita litica sa poznatim današnjim speleološkim objektom zvanim takođe Osoja. Od ovog međnika granica se nastavlja na погоръ оу Добриню, tj. naprijed do današnjeg Gostuna sa gostunskom rječicom koja se uliva u Lim, a tačno naspram njenog ušća s druge strane Lima počinje duboki kanjon rječice Dubočice (како оу Лимъ пристае Добриня, и прѣшьдыше Лимъ мега

оу Глоубоки потоць). Sumarno, Добриня u povelji ne označava prostor koji zahvata današnje Gostunu sušedno selo Dobrinje, već teritoriju današnjeg Gostuna, Осоина стѣна se ne nalazi povrh današnjeg Mioča, već na rubu Dobrakova, a Невызраке обое не označavaju djelove atara ni Mioča ni Milova, već teritoriju današnjih sela Unevine i Metanjca. Takođe se današnje Mioče не može dovesti u vezu sa nazivom Мѣльци. Оно је као и Nevi(n)zrake dvojinskog tipa (dvije или obje Mioče: Mioča gornja i Mioča donja), prethodno, prije *promjene l u o*: Mílče, od Mílce, sa korijenom *mil* od ie. *mei* u značenju blagosti i pitomosti. Kad se sve ima u vidu, ubikacija početnih меѣника и виѣenje dijela граничне линије припојених села Bogorodici Bistričkoj iz Vladislavljeve povelje autora koji su se bavili ovom problematikom (меѣу njima и раније виѣenje писца овог рада) требају се напустити, јер је, сudeћи према граничним линијама из Uroševe Limske hrisovulje, Vladislavljeve povelje и Uroševe povelje о crkvisi Kičavskoj, prostor današnjih села Dobrinja, Milova, Kanja, Grančareva, Mioča, Orahovice и Kukulja (vjероватно и atari dijela Sutivana, Potkrajaca, Njegnjeva и Rasova) pripadao župskom, а не crkvenom пошеѣу.

Teritorija metoha crkvice Kičavske³ naslanja se s јedne strane na prostor današnjih podlisanskih села која gravitiraju Voljavcu: Mioče, Orahovica, Kukulje, Dobrinje, Milovo, Kanje, s druge strane na brodarevsko-komaranska села s desne obale Lima: Slatina, Komadine, Brvine Prijesnače, Zastup, Gostun, и na села

³ Fotografski snimak teksta Uroševe povelje о crkvisi Kičavskoj ustupio nam је uvaženi istoričar dr Marijan Premović, na čemu mu се srdačno zahvaljuјemo.

⁴ S. Pulahu, *Defteri i regjistrimit të Sanxhakut të Shkodrës i vitit 1485*. I, Tiranë 1974.

vraneškog areala: Grab, Pavino Polje, Mahala, Grubješići, Grančarevo. Ona su, sudeći prema svemu, ulazila u upravni vidokrug župana Radomira, čemu u prilog ide i kontinuitet tako zasnovane župske jedinice: nahiju Komaran prema turskom popisu Skadarskog sandžaka iz 1485. godine⁴ čine sela koja pripadaju pomenutom arealu između Brodareva i Bijelog Polja: Bukovik, Bjelohova, Brvine, Komadine, Jare (staro ime dijela današnje Kičave, prim. R. I.), Grančarevo, Lješnica, Orahovica, Dobrakovo (čitanje i ubikacija dr Mitra Pešikana, „Onomatološki prilozi IV“, SANU, Beograd 1983, str. 196–198). Vjerovatno je u blizini kičavskog metoha i stolovao župan Radomir prije nego što se zamonašio i uzeo ime Dimitrije. Zasad nema tragova o porodici iz koje je potekao, osim blijede etimološke indicije: u blizini Bijelog Polja nalazi se pitomo selo Rasovo koje predstavlja izvedenicu od imena Raso (<Rasovo selo), kako mu se i otac zvao. Splet zanimljivih okolnosti je doveo da ponovo iskrsne iz dubine vjekova. Kičavci su mu spomenik otkrili gradeći novu školu, a ime i titulu pročitao imenjaka s druge strane lisanske kose. Da li je rab boži Dimitrije, a zovom Radomir, župan, sin Rasov svoje posljednje dane služeći Gospodu proveo u crkvi Kičavskoj, i da li je vječni mir našao u njenom okrilju, odgovor mogu dati detaljna arheološka ispitivanja kičavskog lokaliteta Luke i njihovog neposrednog okružja. Njegov spomenik jasan je putokaz.

Literatura:

- Ž. Šćepanović, *Srednje Polimlje i Potarje*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski institut, Posebna izdanja, knj. 20. Beograd 1979.
- Lj. Stojanović, *Stari srpski hrisovulji, akti, biografije, letopisi, tipiči, pomenici, zapisi i dr.* Spomenik Srpske kraljevske akademije III, Beograd 1890.
- Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, Beograd–Sremski Karlovcı 1929.
- S. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, Beograd 1912.
- A. Solovjev, *Odabrani spomenici srpskog prava*, Beograd 1926.
- *Istorija srpskog naroda I i II*, Srpska književna zadruga, Beogra 1981.
- Vladimir. R. Petković, *Pregled crkava kroz povesnicu srpskog naroda*, Beograd 1950.
- M. Blagojević, *Državna uprava u srpskim srednjovekovnim zemljama*, Službeni list, Beograd 1997.
- Radivoje Ljubinković, *Humsko eparhijsko vlastelinstvo i crkva Svetog Petra u Bijelom Polju*, Starinar, 14–16, Beograd 1965.
- M. Lutovac, *Bihor i Korita, antropogeografska ispitivanja*, Beograd 1967.
- O. Zirojević, *Kroz Bihorsku nahiju 1571. godine*, Simpozijum Seoski dani Sretena Vukoslavljevića XIV, Prijepolje 1992.
- M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena na početku turskog doba*, Onomatološki prilozi III i IV, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1983–1984.
- P. Đorđić, *Istorija srpske ćirilice*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1990.

-
- B. Šekularac, *Dobrilovina i Dobrilovinski katastik*, Mojkovac 1988.
 - B. Šekularac, *Tragovi prošlosti Crne Gore*, Cetinje 1994.
 - G. Tomović, *Župa Ljuboviđa*, Kralj Vladislav i Srbija XIII veka, Istorijski institut, Zbornik radova 20, Beograd 2003, 47–62.
 - G. Tomović, *Iz istorije srednjeg Polimlja od VII do XVII veka*, manastir Svetog Nikole u Podvrhu 1606–2006, Beograd 2006, 47–62.
 - G. Tomović, *Morfologija ćirilčkih natpisa na Balkanu*, Istorijski institut, Posebna izdanja knj. 16, Beograd 1974.
 - H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića*, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine, Orijentalni institut u Sarajevu, Monumenta turcica historiam Slavorum Meridionalium illustranta, Defteri, knj. 1.
 - A. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 1985.
 - Hamid Hadžibegić, *Zvanični podaci o stočnom fondu Novog Pazara, Trgovišta i Bihora iz 1585. godine*, Istorijski zapisi, Titograd 1969.